

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนาของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ปรากฏผลการวิจัย และข้อเสนอแนะดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการใช้ทักษะกระบวนการ และปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนาของครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ที่ผ่านการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1.1 กลุ่มตัวอย่างในการสังเกตการสอน ได้แก่ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ที่ได้มาจากการสุ่มแบบธรรมดามาร้อยละ 25 ของโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรแต่ละจังหวัด กระทำโดยวิธีจับฉลากมาจังหวัดละ 1 โรงเรียน ๆ ละ 1 คน รวมเป็น 7 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถาม ได้แก่ครูผู้สอนพระพุทธ

ศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 จำนวน 31 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในห้องเรียนที่ครูผู้สอนเป็นกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามจำนวน 814 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 1) แบบสังเกตการสอนพระพุทธศาสนา 2) แบบสอบถามสำหรับครู และ 3) แบบสอบถามสำหรับนักเรียน

2.2 นำเครื่องมือทั้งหมดไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบพิจารณา ให้ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไข นำไปทดลองใช้กับครูและนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

2.3 หาค่าความเที่ยงของการสังเกตระหว่างผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยจากการทดลองสังเกตการสอนร่วมกัน แล้วนำผลการสังเกตมาวิเคราะห์โดยใช้สูตรของสโกตต์ได้เท่ากับ 0.77

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยเดินทางไปสังเกตการสอน ของครูผู้สอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 7 คน ๆ ละ 3 ครั้ง รวมเป็น 21 ครั้ง

3.2 นำแบบสอบถามไปให้ครูและนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 31 โรงเรียน ตอบด้วยตนเอง และทางไปรษณีย์ ได้รับแบบสอบถามคืนมาจำนวน ร้อยละ 100

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการสอน และการตอบแบบสอบถามของครูและแบบสอบถามของนักเรียน มาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยจากข้อมูลที่ได้รับ จากการสังเกตการสอน และจากการตอบแบบสอบถามของครูผู้สอน และแบบสอบถามของนักเรียน ปรากฏผลดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ผลจากการสังเกตการสอน แบ่งเป็น 2 ด้านคือ

1.1 ด้านสถานภาพส่วนตัวของครูกลุ่มตัวอย่างในการสังเกตการสอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ครูผู้สอนร้อยละ 57.14 เป็นเพศชาย ครูผู้สอนร้อยละ 28.71 มีอายุระหว่าง 45-49 ปี และอายุ 55 ปีขึ้นไป ครูร้อยละ 42.85 มีอายุราชการหรือประสบการณ์ในการสอนระหว่าง 10-19 ปี และ 30 ปีขึ้นไป ในส่วนของประสบการณ์ในการสอนจริยศึกษาหรือพระพุทธศาสนา ครูร้อยละ 71.42 มีประสบการณ์ในการสอนวิชานี้ระหว่าง 1-5 ปี และครูร้อยละ 85.71 ได้รับการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

1.2 ด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในแต่ละขั้นตอน พบว่า ครูผู้สอนปฏิบัติ ดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ครูผู้สอนร้อยละ 100 ใช้การตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหา และการบรรยายเนื้อหาจากบทเรียน ครูร้อยละ 14.28 ใช้วิธีเล่านิทานแล้วขมวดปมปัญหา

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 85.71 ฝึกให้นักเรียนใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น ฝึกให้นักเรียนสรุปสาเหตุของปัญหาโดยใช้คำถามนำ และใช้คำถามที่มีคำว่า อย่างไร เหตุใด ทำไม เพราะอะไร พฤติกรรมที่ไม่มีผู้ใดปฏิบัติเลยคือ การฝึกให้นักเรียนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย ครูส่วนมาก ร้อยละ 71.42 ใช้ถ้อยคำกระตุ้นให้นักเรียนกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น พฤติกรรมที่ไม่มีผู้ใดปฏิบัติเลย คือ การบันทึกแนวทางหรือวิธีปฏิบัติที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ครูผู้สอน ร้อยละ 57.14 ฝึกให้นักเรียนตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด พฤติกรรมที่ไม่มีผู้ใดปฏิบัติเลยคือ การฝึกให้นักเรียนระบุจุดเด่น จุดอ่อนของทางเลือกแต่ละทาง

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ครูผู้สอนร้อยละ 71.42 ใช้วิธีกำหนดจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน บรรยายขั้นตอนการปฏิบัติให้นักเรียนก่อน และมีการมอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติในสถานการณ์จริงภายหลังการเรียน

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ครูผู้สอนร้อยละ 85.71 ให้นักเรียนปฏิบัติพร้อมกันทั้งชั้น ครูร้อยละ 14.28 ให้นักเรียนปฏิบัติเป็นรายบุคคล

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 71.42 ใช้คำพูด หรือแสดงท่าทางพอใจ ชมเชย เมื่อนักเรียนปฏิบัติถูกต้อง ครูร้อยละ 14.28 ให้นักเรียนหาสาเหตุที่ทำให้ปฏิบัติไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 71.42 ให้นักเรียนแก้ไขการปฏิบัติตามตัวอย่างที่ถูกต้อง ครูร้อยละ 28.58 ให้นักเรียนแก้ไขการปฏิบัติด้วยการทำงานกลุ่ม

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ครูผู้สอนร้อยละ 100 กระตุ้นให้นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และ ร้อยละ 85.71 ให้ข้อสรุป แนะนำ เพิ่มเติม

ในด้านการใช้ทักษะกระบวนการ ในการสอนแต่ละครั้ง ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการใช้ทักษะกระบวนการที่ครูร้อยละ 100 ปฏิบัติทุกครั้ง ในการสอน คือการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนประการที่ 1 ตระหนักในปัญหา และความจำเป็น สำหรับพฤติกรรมการใช้ทักษะกระบวนการที่น้อยที่สุด ครูร้อยละ 23.80 ใช้ทักษะกระบวนการประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก

ในด้านการใช้ทักษะกระบวนการให้ครบขั้นตอน ทั้ง 9 ประการ พบว่า ในการสังเกตการสอนทั้ง 21 ครั้ง ครูผู้สอนร้อยละ 100 ไม่สามารถใช้ทักษะกระบวนการได้ครบทั้ง 9 ประการในการสอนแต่ละครั้ง แต่เมื่อจบการสอนแต่ละเรื่องแล้ว ครูผู้สอน ร้อยละ 57.12 สามารถใช้ทักษะกระบวนการได้ครบทั้ง 9 ประการ

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถามของครู แบ่งเป็น 3 ด้าน

ต่อไปนี้เป็นคือ

2.1 สถานภาพของครูผู้สอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลปรากฏว่า ครูผู้สอนเป็นเพศชาย 16 คน คิดเป็นร้อยละ 51.61 มีอายุอยู่ระหว่าง 35-39 ปีมากที่สุด ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 77.41 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 29.03 สำเร็จการศึกษาในสาขาประถมศึกษา รองลงมา ร้อยละ 22.58 สำเร็จสาขาบริหารการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ภายในโรงเรียน ครู ร้อยละ 65.51 เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ สำหรับตำแหน่งหน้าที่นอกเหนือจากงานสอน เป็นผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้างานกิจการนักเรียน เจ้าหน้าที่พัสดุของโรงเรียน อย่างละ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.22 ชั้นที่ทำการสอนพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ร้อยละ 16.12 สอนพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยมีนักเรียนในแต่ละห้องที่สอนอยู่ มีนักเรียนห้องละ 21-30 คนมากที่สุด ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการสอนพระพุทธศาสนา หรือจริยศึกษา ต่ำกว่า 5 ปี ในการเข้าร่วมอบรมสัมมนา ครูผู้สอน ร้อยละ 67.74 ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนาโดยตรง

2.2 การใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา

2.2.1 ด้านการได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ปรากฏว่า ครูผู้สอนร้อยละ 100 ได้รับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับทักษะกระบวนการ ตามแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านเนื้อหาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 96.77 ได้รับความรู้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารในด้านวิธีการได้รับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการเลือกใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เหมาะสมกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ครูผู้สอนร้อยละ 83.87 ได้รับความรู้จากการศึกษาเอกสาร ในส่วนของความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูร้อยละ 54.83 ไม่ได้ได้รับความรู้ในด้านนี้โดยตรง

2.2.2 ด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน

พระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของครู ปรากฏผลในแต่ละด้าน ดังนี้
 ในด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน
 แต่ละชั้นตอน ครูผู้สอนปฏิบัติดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น
 ครูผู้สอนร้อยละ 61.29 ใช้วิธีสนทนาเกี่ยวกับปัญหาในเรื่องที่เรียนจากข่าวสารต่าง ๆ
 เพื่อกระตุ้น หรือเร้าความสนใจของผู้เรียนในการนำเข้าสู่บทเรียน และครูร้อยละ
 58.06 ใช้วิธีแบ่งกลุ่มช่วยกันระดมความคิด

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ ในการฝึก
 ให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ ครูผู้สอนร้อยละ 58.06 ใช้วิธีตั้งคำถาม และให้นักเรียน
 ยกตัวอย่างจากประสบการณ์ ในส่วนของวิธีการสอน ครูร้อยละ 70.96 ใช้วิธีการ
 ทำงานกลุ่ม

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
 ครูร้อยละ 64.51 ให้ผู้เรียนหาแนวทางแก้ปัญหา โดยให้ระดมความคิดหลาย ๆ วิธี

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก
 ครูผู้สอนร้อยละ 61.29 ใช้วิธีตัดสินใจเลือกแนวการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน โดยครู
 ร้อยละ 70.96 ให้นักเรียนคำนึงถึงการใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น ในส่วนของ
 การใช้วิธีสอนหรือกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนร้อยละ 74.19 ฝึกให้นักเรียน
 รู้จักประเมินและตัดสินใจ โดยการให้คำถามนำ และการทำงานกลุ่ม

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการ
 ปฏิบัติ ครูผู้สอนร้อยละ 61.29 ใช้วิธีวางแผนการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน ที่น้อยที่สุด
 ครูร้อยละ 9.67 ให้นักเรียนวางแผนและลำดับขั้นตอนด้วยตนเอง

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความตื่นชม ครูผู้สอน
 ส่วนมาก ร้อยละ 90.32 ใช้วิธีสาธิตก่อนให้นักเรียนปฏิบัติตาม โดยครูร้อยละ 74.19
 ให้นักเรียนปฏิบัติเป็นกลุ่มย่อย ที่ใช้น้อยที่สุด ครูร้อยละ 9.67 ใช้วิธีเชิญวิทยากร
 เช่น พระสงฆ์

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ครูผู้สอน
 ส่วนมาก ร้อยละ 90.32 ใช้วิธีสังเกตกระบวนการปฏิบัติของนักเรียน โดยครูร้อยละ

67.74 ใช้วิถีประเมินร่วมกับนักเรียน และในระหว่างการปฏิบัติ ครูร้อยละ 70.96 ให้กำลังใจ และแสดงท่าทางพอใจ ชมเชย เมื่อนักเรียนปฏิบัติได้

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ครูผู้สอนร้อยละ 58.06 ให้กำลังใจ พร้อมทั้งแนะนำข้อควรปรับปรุง และให้นักเรียนเห็นตัวอย่างของการปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่น้อยที่สุด ครูร้อยละ 25.80 ใช้วิถีกระตุ้นให้ปรับปรุง การปฏิบัติเป็นรายบุคคลทันที

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ครูผู้สอนร้อยละ 70.96 ให้คำชมเชยเป็นตัวอย่างที่ดีเมื่อนักเรียนปฏิบัติได้ ร่องลงมา ครูร้อยละ 48.38 ให้นักเรียนคำนึงถึงการนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ในด้านของการใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ใช้ในการสอนพระพุทธศาสนา ที่เน้นทักษะกระบวนการ ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 83.87 ใช้คือการเล่านิทาน ร่องลงมา ครูร้อยละ 77.41 ใช้วิธีบรรยาย และครูร้อยละ 74.19 ใช้การตั้งคำถาม ที่ไม่มีครูใช้เลยคือ การสัมภาษณ์ และการโต้วาทีธรรมะ

ในด้านสื่อประกอบการสอน ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 96.77 ใช้รูปภาพ ร่องลงมา ครูร้อยละ 87.09 ใช้นิทาน ครูร้อยละ 74.19 ใช้เพลง ที่ไม่มีครูใช้เลยคือ หุ่น

ในด้านการใช้แผนการสอนพระพุทธศาสนา ครูส่วนมาก ร้อยละ 87.09 ใช้แผนการสอน โดยครูร้อยละ 22.22 ใช้แผนการสอนที่กลุ่มโรงเรียนเป็นผู้จัดทำ และแผนการสอนของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ

ในด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ครูผู้สอน ร้อยละ 74.19 ใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ที่ใช้น้อยที่สุด ครูผู้สอนร้อยละ 25.80 ใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ครูผู้สอนร้อยละ 35.45 สามารถใช้ทักษะกระบวนการให้ครบทั้ง 9 ประการ เมื่อจบการสอน 1 เรื่อง และครูร้อยละ 32.25 ไม่สามารถสอนให้ครบทั้ง 9 ประการได้

ในด้านเนื้อหาพระพุทธศาสนา นับถึงเวลาที่
 ศึกษาวิจัย ครูผู้สอนร้อยละ 87.09 สอนเรื่องความมีระเบียบวินัย รองลงมา ครู
 ร้อยละ 77.41 สอนเรื่องความกตัญญูกตเวที ครูร้อยละ 74.19 สอนเรื่องการกราบ
 การไหว้ และการประเคน ครูร้อยละ 70.96 สอนเรื่องบุพการี ผู้มีพระคุณ เรื่องที่
 ยังไม่มีผู้ใดสอนเลยคือ พระวาจาธรรม และพุทธศาสนสุภาษิต สำหรับเนื้อหาพระพุทธ
 ศาสนาที่ครูร้อยละ 70.96 ได้ใช้ทักษะกระบวนการในการสอนคือเรื่องความมีระเบียบ
 วินัย รองลงมา ครูร้อยละ 61.29 ได้ใช้ในการสอนเรื่องบุพการี ผู้มีพระคุณ ครู
 ร้อยละ 58.06 ใช้ในการสอนเรื่องการกราบ การไหว้ และการประเคน เรื่องที่
 ไม่มีผู้ใดสอนโดยใช้ทักษะกระบวนการเลยคือ เรื่องการอาราธนาและสมาทานศีล 5

ในการติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติ ภาย
 หลังการเรียน ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 80.64 ใช้วิธีสังเกตการปฏิบัติทั้งเมื่ออยู่ใน
 ห้อง และนอกห้องเรียน

ในด้านความเหมาะสมของพระพุทธศาสนาใน
 การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทักษะกระบวนการ ครูผู้สอนร้อยละ 96.78 เห็นว่า
 มีความเหมาะสม ครูร้อยละ 90.32 เห็นว่ามีความเหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 3 ครูร้อยละ 64.51 เห็นว่ามีความเหมาะสมกับการจัดคาบเวลา
 ในการสอน

2.2.3 ด้านการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการใน
 การสอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในการสนับสนุน ส่งเสริมการใช้ทักษะ
 กระบวนการ ในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 35.46 เห็นว่าผู้ที่มีบทบาท
 มากที่สุด คือ ศึกษานิเทศก์อำเภอ

ในการนิเทศการใช้ทักษะกระบวนการใน
 การสอนพระพุทธศาสนา ครูร้อยละ 61.29 ไม่ได้รับการนิเทศ ในส่วนของครูที่ได้รับ
 การนิเทศ ร้อยละ 66.66 ได้รับจากการนิเทศภายในของผู้บริหารโรงเรียน โดยครู
 ร้อยละ 50 ได้รับการ นิเทศเดือนละ 1 ครั้ง และอีกร้อยละ 50 ได้รับการนิเทศ
 ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

ในด้านการสนับสนุนด้านเอกสาร หนังสือ และ
ตำราต่าง ๆ ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 80.64 ได้รับ แต่ไม่เพียงพอ

ในด้านการสนับสนุนการเข้ารับการอบรมสัมมนา
ครูผู้สอนส่วนมาก ร้อยละ 74.19 ได้เข้ารับการอบรม แต่ยังไม่เพียงพอ

ในด้านการสนับสนุนการบริการสื่อประกอบการ
สอน ครูส่วนมาก ร้อยละ 87.09 ได้รับแต่ยังไม่เพียงพอ

ในด้านสิ่งที่ได้รับ และส่งผลต่อการใช้ทักษะ
กระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูร้อยละ 51.61 ได้รับจากการศึกษาเอกสาร
รองลงมา ครูร้อยละ 29.03 ได้รับจากการอบรมสัมมนา ที่น้อยที่สุด ร้อยละ 3.22
คือการได้รับขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน การได้รับจากการนิเทศ และการ
ศึกษาดูงานการสอนของผู้สอน

2.3 ข้อมูลปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธ ศาสนา

2.3.1 ปัญหาด้านการได้รับความรู้ ความเข้าใจ ใน การสอน ปรากฏผลในแต่ละด้าน ดังนี้

ในด้านการได้รับความรู้ ความเข้าใจ ครูผู้สอน
ส่วนมาก ประมาณร้อยละ 90 มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการ ในการสอน
พระพุทธศาสนา การได้รับความรู้เกี่ยวกับการเลือกให้วิธีสอนเทคนิคการสอน และ
กิจกรรมการเรียนการสอน และการได้รับความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาพระพุทธศาสนา โดย
ครูผู้สอนส่วนมากมีปัญหาเรื่องเอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้าไม่เพียงพอ

ในด้านการได้รับความรู้ เกี่ยวกับการจัดทำ
แผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 100
มีปัญหา โดยร้อยละ 61.29 มีปัญหาเรื่องเอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้าไม่เพียงพอ

ในด้านการได้รับแผนการสอนจากหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง ครูผู้สอนร้อยละ 90.32 มีปัญหา โดยครูร้อยละ 42.85 ไม่ได้รับแผน
การสอน และครูร้อยละ 42.85 เห็นว่าแผนการสอนที่ได้รับไม่ละเอียด หรือไม่ชัดเจน

2.3.2 ปัญหาด้านการใช้วิธีสอนที่เหมาะสมกับทักษะ
กระบวนการ ปรากฏผลดังนี้

ประการที่ 1. ตระหนักในปัญหาและความ
จำเป็น ครูผู้สอนร้อยละ 80.64 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ ที่มากที่สุด ครูร้อยละ 60
มีปัญหาการเลือกใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน

ประการที่ 2 คัดวิเคราะห์วิจารณ์ ครูผู้สอน
ร้อยละ 83.87 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 53.84 มีปัญหาเรื่องการฝึก
ให้นักเรียนรู้จักคิด วิเคราะห์

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย
ครูผู้สอนร้อยละ 83.87 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 50.00 มีปัญหา
เกี่ยวกับการกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก
ครูผู้สอนร้อยละ 80.64 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 52.00 มีปัญหาใน
การฝึกให้นักเรียนใช้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกทางเลือก

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการ
ปฏิบัติ ครูผู้สอนร้อยละ 80.64 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 60.00 มี
ปัญหาเรื่องการฝึกให้นักเรียนวางแผนการปฏิบัติด้วยตนเอง

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ครูผู้สอน
ร้อยละ 70.96 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 50.00 มีปัญหาเรื่องการให้
นักเรียนปฏิบัติในสถานการณ์จริงนอกห้องเรียน

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ครู
ผู้สอนร้อยละ 83.87 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 65.38 มีปัญหาเรื่อง
การติดตามดูนักเรียนในขณะปฏิบัติในสถานการณ์จริงนอกห้องเรียน

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ครู
ผู้สอนร้อยละ 61.29 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 73.68 มีปัญหาเรื่อง
การฝึกให้นักเรียนแก้ไขการปฏิบัติด้วยตนเอง

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิด
ความภูมิใจ ครูผู้สอนร้อยละ 64.51 มีปัญหาในการสอนชั้นนี้ โดยครูร้อยละ 55.00
มีปัญหาเรื่องการให้นักเรียนคิดถึงประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

2.3.3 ปัญหาด้านการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการ
ในการสอน ปรากฏผลในแต่ละด้าน ดังนี้

ในด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้
ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 83.87 มีปัญหา โดย
ครูร้อยละ 88.46 มีปัญหาเรื่องการได้รับโอกาสในการเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่ม
ความรู้น้อยเกินไป

ในด้านการได้รับการนิเทศการใช้ทักษะ
กระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 87.09 มีปัญหา โดยครู
ร้อยละ 55.55 ได้รับการนิเทศจากผู้บริหาร และจากศึกษานิเทศก์น้อยเกินไป

ในด้านความรู้ ความสามารถของผู้นิเทศ
เกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 83.87
มีปัญหา โดยครูร้อยละ 53.84 เห็นว่าผู้นิเทศไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจนเกี่ยวกับทักษะ
กระบวนการ

ในด้านความเพียงพอของสื่อประกอบการสอน
และเอกสารต้นคว้า ในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนร้อยละ 90.32 มีปัญหา
โดยครูร้อยละ 71.42 ได้รับเอกสาร หนังสือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องน้อยเกินไป

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถามของนักเรียน แบ่งเป็น
2 ด้านดังต่อไปนี้

3.1 ข้อมูลด้านสภาพภาพของนักเรียน นักเรียนร้อยละ 50.61
เป็นเพศชาย นักเรียนร้อยละ 49.50 มีอายุ 9 ปี

3.2 ข้อมูลด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุท
ศาสนาของครู ตามการรับรู้ของนักเรียน ในแต่ละขั้นตอน ปรากฏผลดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ครู
ผู้สอนร้อยละ 59.82 ใช้วิธีบรรยายเรื่องที่เรียน

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ ครูผู้สอนร้อยละ
60.81 ใช้วิธีเล่าเรื่องแล้วขมวดปมปัญหา

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย ครูผู้สอน

ร้อยละ 42.75 ใช้วิธีให้ระดมความคิดหลาย ๆ วิธี

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ครูผู้สอน ร้อยละ 36.11 ให้นักเรียนตัดสินใจเลือกเพียงวิธีเดียว ในการตัดสินใจเลือกวิธี

ปฏิบัติ ครูผู้สอนร้อยละ 58.47 ให้นักเรียนใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ครู ร้อยละ 44.34 บอกขั้นตอนแล้วให้นักเรียนวางแผน

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความที่นั้ซม ครูผู้สอนร้อยละ 50.00 ใช้วิธีสาธิตก่อนให้นักเรียนปฏิบัติ และในการฝึกปฏิบัติ ครูร้อยละ 54.79 ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ครูผู้สอนร้อยละ 49.38 ใช้วิธีซักถามเพื่อประเมินความรู้

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ครูผู้สอนร้อยละ 63.63 ให้นักเรียนลองทำดูใหม่ เมื่อยังปฏิบัติไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ครูผู้สอนร้อยละ 58.59 ให้รายงานความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าชั้น

ในด้านความรู้ และความสามารถในการปฏิบัติตนตาม หลักธรรม ภายหลังกการเรียนพระพุทธศาสนา นักเรียนร้อยละ 97.22 มีความรู้ และสามารถปฏิบัติได้ในเรื่องการปฏิบัติต่อบุพการี ผู้มีพระคุณ รองลงมา ร้อยละ 89.55 คือ การปฏิบัติต่อสถานที่และสิ่ง ที่ควรเคารพบูชา

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงการใช้ทักษะกระบวนการ และปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ในส่วนของสถานภาพส่วนตัว ได้ข้อค้นพบว่า ครูผู้สอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีอายุโดยเฉลี่ยระหว่าง 35-55 ปี ครูส่วนใหญ่จบการศึกษา

ระดับปริญญาตรี ทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้นและสอนทฤษฎีวิชาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีประสบการณ์ในการสอนจริยศึกษา หรือพระพุทธศาสนาน้อยกว่า 5 ปีและไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ครูผู้สอนทุกคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้รับความรู้ตามแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึงกล่าวได้ว่าครูผู้สอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน ทั้งมีคุณวุฒิและวิทยวุฒิในระดับสูงเพียงพอ มีความรู้ความเข้าใจในการใช้ทักษะกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนตามแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ในการอภิปรายผล ผู้วิจัยอภิปราย 2 ประเด็นใหญ่ คือ 1) การใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา และ 2) ปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งจะอภิปรายตามลำดับดังนี้

1. การใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ได้รับข้อมูลจากการสังเกตการสอน จากแบบสอบถามของครูผู้สอน และจากแบบสอบถามของนักเรียน ปรากฏผลในข้อมูลแต่ละชุด ดังต่อไปนี้
  - 1.1 ข้อมูลจากการสังเกตการสอนพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ครูผู้สอนสามารถใช้ทักษะกระบวนการได้ครบ 9 ประการ หรือ 9 ชั้น เมื่อจบการสอน 1 เรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมคิด อยู่แก้ว (2534) ที่พบว่า ครูผู้สอนสามารถใช้ทักษะกระบวนการได้ครบ 9 ชั้นตอน เมื่อจบการสอน 1 หน่วยย่อยการเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ทั้งนี้ในการสอนด้วยทักษะกระบวนการนั้น อาจจะใช้ได้ครบทั้ง 9 ชั้นตอนหรือไม่ครบก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระงานที่จะต้องทำ ถ้าเป็นบทเรียนที่มีการกำหนดแนวปฏิบัติไว้ด้วย ก็จะสามารถใช้ได้ครบ 9 ชั้นตอน (โกวิท ประวาลพุกษ์, 2534) สำหรับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตามแนวของศาสนา บางบทเรียน หรือ บางเรื่อง เป็นการฝึกปฏิบัติ แต่ในบางเรื่องต้องใช้วิธีมอบหมายให้ปฏิบัติในสถานการณ์จริงภายนอกห้องเรียน และติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติเป็นระยะ ดังที่ วัลลภ กันทรทรัพย์ (2534) กล่าวว่า บทเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานที่ไม่ครบวงจรของการ

ทำงาน ในส่วนที่เกี่ยวกับการติดตาม ประเมิน ปรับปรุง ก็อาจไม่ได้ ลงมือทำจริง แต่เป็นเพียงการชี้แนะนักเรียนให้เข้าใจและเห็นตัวอย่าง อาจจัดกิจกรรมการเรียน การสอนอย่างละเอียดเฉพาะบางขั้นตอน แต่ปลูกฝังให้นักเรียนเข้าใจความต่อเนื่อง ของขั้นตอน และเกิดความคิด หรือยอมรับแนวทางที่ควรทำตามขั้นตอนทั้งหมดนั้น ดังนั้น ครูผู้สอนบางส่วนจึงใช้ทักษะกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนไม่ครบ กระบวนการทั้ง 9 ประการ สืบเนื่องมาจากเนื้อหาบทเรียนไม่มีการกำหนดภาค ปฏิบัติไว้ แต่เป็นที่น่ายินดีว่าครูผู้สอนได้พยายามใช้ทักษะกระบวนการในการสอน พระพุทธศาสนา

ด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ของครูชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 ในแต่ละครั้ง ในช่วงเวลาของการสังเกตการสอนพบว่า ครูผู้สอน ใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการของ วิลลิก กันทรพิย์ ที่กล่าวว่า ขั้นตอนของทักษะกระบวนการ จะต้องเริ่มต้นด้วยการมีภาระงาน นั่นคือ ตระหนักในปัญหา และความจำเป็นเกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นเสียก่อน แล้ว จึงจะนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นตอนต่อไป การให้นักเรียนได้ฟัง ได้เห็น ได้รับผลจาก ความขัดแย้งทั้งหลาย จะทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักว่าสิ่งที่เรารู้รู้กันนั้นเป็นปัญหา ครูผู้ สอนให้นักเรียนเห็นความสำคัญของเรื่องที่เรียนโดยเริ่มจากความรู้สึกที่ดี มีศรัทธาต่อ เรื่องที่เรียนโดยใช้วิธีการและสื่อต่าง ๆ ก่อน แล้วจึงจะใช้ทักษะกระบวนการใน การสอนขั้นตอนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรธนา สุติวิจิตร (2527) ที่พบว่านักเรียนกลุ่มที่เรียนโดยวิธีสร้างศรัทธามีความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรม สูง กว่านักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนปกติ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุขสมร ประพัฒน์ทอง และคณะ (2525) ที่พบว่า ในการสอนทันตอนามัยให้แก่เด็กนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ครูจะต้องกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ก่อน การสอนทันตอนามัยจึงจะได้ผล อาจกล่าวได้ว่า การสร้างความรู้สึกที่ดี มี ผลต่อการเลือกปฏิบัติด้วยความศรัทธา ความเชื่อถือของตนเอง และหล่อหลอมเป็น คุณลักษณะประจำตัวในที่สุด

ทักษะกระบวนการขั้นต่อไป ที่ครูผู้สอนใช้มากในช่วงเวลาของการสังเกตการสอน คือ ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม การที่ครูผู้สอนมอบหมายให้ปฏิบัติสิ่งที่เหมาะสมกับวัย ความสนใจ และความสามารถ ทำให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้สำเร็จ มีกำลังใจ ปฏิบัติกิจกรรมด้วยความสนุกสนาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมคิด อยู่แก้ว (2534) ที่พบว่า ในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ครูผู้สอนได้ใช้ทักษะกระบวนการขั้นที่ 6 ทุกครั้งในการสอน ข้อค้นพบที่ตรงกันนี้ แสดงให้เห็นว่า ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และสอดคล้องกับธรรมชาติของนักเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นวัยที่กำลังอยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง และค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ข้อค้นพบจากการสังเกตการสอน ที่ตรงกับการวิเคราะห์แบบสอบถามของครูที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ครูผู้สอนใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือกน้อยที่สุด ในช่วงเวลาของการสังเกตการสอน พบว่าเมื่อครูให้นักเรียนเสนอความคิด เสนอทางเลือกแล้ว ครูไม่ได้นำทางเลือกแต่ละวิธีมาให้นักเรียนพิจารณาก่อนตัดสินใจเลือก ซึ่งตรงกับข้อค้นพบในการวิจัยของ สมคิด อยู่แก้ว (2534) ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากครูผู้สอนกังวลถึงเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือเข้าใจว่า นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ยังไม่สามารถใช้ความคิดในการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลได้ จึงปรากฏว่าครูมักจะละเลยในการจัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ไป แต่โดยหลักการแล้ว การสอนพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิชา มากไปกว่ากระบวนการเรียนรู้ ถ้าครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือใช้วิธีสอนที่เหมาะสม ย่อมทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามที่ต้องการ

ด้านพฤติกรรมการสอนใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา แต่ละขั้นตอน ในช่วงเวลาของการสังเกต มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น พฤติกรรมการสอนที่ครูส่วนมากปฏิบัติ คือการบรรยายและการใช้คำถาม ทั้งสองวิธีนี้ แม้จะเป็นวิธีสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง แต่ก็ยังเป็นวิธีสอนที่ดี และเหมาะสมกับการสอน ถ้าครูนำมาใช้

ได้เหมาะสมกับจุดประสงค์ และพระพุทธรเจ้าก็ได้ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย และปุจฉา
 วิสัชนาหรือการซักถามในการสั่งสอนเผยแพร่ศาสนา ในการจัดการเรียนการสอน
 ครูผู้สอนได้ใช้สื่อประกอบการบรรยายตามที่สามารถหาได้ มีการเตรียมตัวเป็นอย่างดี
 ดีและใช้ได้อย่างสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย
 ของ จามวี ศิริภัทร (2534) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยแบบเวียนส่วไว้จรูป และ
 นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบบรรยาย มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน
 แต่ขัดแย้งกับ รสสุคนธ์ เกียรติสกุล (2530) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยพุทธวิธี
 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบบรรยาย ในส่วนของ
 การใช้คำถาม ครูได้ใช้คำถามเพื่อกระตุ้นความคิดของนักเรียน สอดคล้องกับผลการ
 วิจัยของ อนงค์ แสงเงิน (2533) ที่พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์
 การเล่นสรรค์สร้างประกอบการใช้คำถาม มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กที่ได้รับการ
 จัดประสบการณ์การเล่นสรรค์สร้างแบบไม่ใช้คำถาม การที่ครูใช้วิธีการบรรยาย
 การใช้คำถาม ประกอบกับการใช้วิธีสอนอื่น ๆ จึงเป็นการจัดการเรียนการสอน
 โดยใช้ทักษะกระบวนการได้อย่างเหมาะสมตามหลักการและจุดมุ่งหมาย

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ พฤติกรรมการสอนที่ครูผู้สอนส่วนมาก
 ปฏิบัติคือ การใช้คำถามเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหา และแสดงความคิดเห็น
 เกี่ยวกับปัญหา โดยใช้สื่อสถานการณ์ที่เป็นปัญหา การเสนอสิ่งที่ขัดแย้งกันทางด้าน
 ศีลธรรม และการใช้คำถามเกี่ยวกับปัญหาเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิด
 เป็นการเข้าใจให้นักเรียนหาคำตอบ แสดงความคิดเห็น อันเป็นกระบวนการพัฒนา
 ความคิด สอดคล้องกับการวิจัยของ วิไลวรรณ ปิยะปกรณ์ (2535) ที่พบว่านักเรียน
 ที่ได้รับการสอนด้วยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มี
 ความสามารถในการคิด และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ สูงกว่านักเรียน
 ที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู พระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องของการใช้ปัญหาหาเหตุผล
 การที่ครูใช้วิธีสอนที่ฝึกการคิด จึงเป็นวิธีสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวการจัด
 การเรียนการสอนตามหลักสูตร

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย พฤติกรรมการสอนที่ครูส่วนมากปฏิบัติ คือการใช้ถ้อยคำกระตุ้นให้นักเรียนกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดอย่างอิสระ ซึ่งขัดแย้งกับการวิจัยของ นางลักษณ จันทรแสนโรจน์ (2529) ในการศึกษาปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนเห็นว่าสภาพที่เป็นจริงมีอยู่ในระดับน้อยในเรื่องความกล้าแสดงออกในการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนี้นักเรียนยังต้องการให้มีการปรับปรุงในด้านตัวครูผู้สอน โดยให้สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนมากที่สุด การที่ครูผู้สอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมีท่าที่เป็นกันเอง ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดอย่างอิสระ ทำให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น อันจะนำไปสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เนื่องจากครูผู้สอนพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้นอยู่แล้ว นักเรียนมีความคุ้นเคยกับครูเป็นพื้นฐาน จึงมีความกล้าในการร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก พฤติกรรมการสอนที่ครูส่วนหนึ่งปฏิบัติคือ การให้นักเรียนพิจารณาและตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด เป็นการปลูกฝังทักษะการตัดสินใจ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญ และจำเป็นต่อการทำงานในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัญชลีพร เตชะศิริกุล (2535) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยชุดการสอนวิทยาศาสตร์ด้วยยุทธวิธีการตัดสินใจ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือครู อย่างไรก็ตาม มีครูส่วนน้อยที่ให้นักเรียนนำแนวทางปฏิบัติหรือทางเลือกที่เสนอไว้แต่ละวิธีมาพิจารณาข้อจำกัด จุดเด่น จุดอ่อน ก่อนจะตัดสินใจเลือกวิธีที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งอาจจะเนื่องมาจาก มองข้ามความสำคัญของขั้นตอนดังกล่าว หรือความกังวลกับการใช้ เวลา และมีปัญหาในการเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมในการสอน จึงพบว่าครูผู้สอนส่วนหนึ่งไม่ใช้ทักษะกระบวนการขั้นนี้ในช่วงเวลาของการสังเกตการสอนเลย

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ พฤติกรรมการสอนที่ครูส่วนมากปฏิบัติ คือกำหนดจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมชาย เทพแสง (2527) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนภาษาไทยจาก

แผนการสอนที่ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผน มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่านักเรียนที่เรียนจากแผนการสอนที่ครูวางแผน ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ การที่ครูส่งเสริมให้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนทำให้การเรียนรู้นั้นมีความหมายและเกิดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของชวัญชัย เหมือนเผ่าพงษ์ (2525) ที่พบว่าผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากหนังสือการ์ตูนเรื่องที่ครูระบุจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมสูงกว่าผลการเรียนรู้จากหนังสือการ์ตูนเรื่องที่ครูไม่ระบุจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม สำหรับบทเรียนที่ต้องอาศัยการปฏิบัติจริง ภายหลังการเรียน พบว่าครูผู้สอนได้ใช้วิธีมอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติทั้งเมื่ออยู่ในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ทั้งนี้ เพราะเนื้อหาพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้เพียงพอเฉพาะในเวลาเรียนเท่านั้น ครูจึงต้องใช้วิธีกำหนดการปฏิบัติให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง และครูใช้วิธีติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติต่อไป

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม เป็นทักษะกระบวนการขั้นตอนหนึ่ง ที่ครูผู้สอนส่วนมากได้ใช้มากในช่วงเวลาของการสังเกตการสอน พฤติกรรมการสอนที่ครูส่วนมากปฏิบัติ คือการให้นักเรียนได้ปฏิบัติพร้อมกันทั้งชั้น ครูได้ใช้วิธีสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากที่สุด นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ สานา ศรีบุญแก้ว (2533) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนที่เรียนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่เรียนแบบครูเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ โดยธรรมชาติแล้ว นักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีความกระตือรือร้นต่อการเรียน หรือการปฏิบัติกิจกรรมอยู่แล้ว การที่ครูส่งเสริมให้ปฏิบัติและค้นพบคำตอบด้วยตนเอง จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับหลักการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นสอดคล้องกับทักษะกระบวนการประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม คือผู้เรียนจะสนุกสนานและพอใจในการเรียนและการทำงาน

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ พฤติกรรมการสอนที่ครูผู้สอนส่วนมากปฏิบัติในช่วงเวลาของการสังเกตการสอน ซึ่งตรงกับกรวิเคราะห์แบบสอบถามของครู และแบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อค้นพบว่า ในระหว่างที่นักเรียน

ปฏิบัติกิจกรรม ครูผู้สอนใช้วิธีสังเกตุความสนใจ และตั้งใจในการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนเพื่อประเมินและตรวจสอบความถูกต้องในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สวัสดิ์ จิตต์จนะ (2526) ที่พบว่า ในส่วนของการประเมินผลส่วนใหญ่ ครูใช้วิธีตรวจงานและใช้การสังเกต ครูทำการประเมินผลพร้อม ๆ กับการสอน นอกจากนี้ ครูผู้สอนได้แสดงท่าทางพอใจ กล่าวชมเชย และให้กำลังใจ ทำให้นักเรียนมีความตั้งใจในการปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เกตุแก้ว ลาวัณยวุฒิ (2534) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจในการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนที่มีการเสริมแรงบวก สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนปกติ ในส่วนของการให้นักเรียนตรวจสอบการปฏิบัติของตนเอง ครูผู้สอนใช้คำถามเพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนประเมินตนเอง วิธีนี้ แม้จะเป็นวิธีที่เหมาะสมมากกว่าที่ครูเป็นผู้ประเมินเอง แต่ยังไม่สอดคล้องกับหลักการของการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนชั้นตอนนี้ที่มุ่งให้นักเรียนประเมินตนเอง จากความรู้สึกภายใน โดยไม่ต้องรับการประเมินจากผู้อื่น

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ขึ้นอยู่กับเสมอ พบว่า พฤติกรรมที่ครูผู้สอนใช้มากในการสอนบทเรียนที่มีการปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติตามหลักธรรมหรือตามมารยาทชาวพุทธ เมื่อนักเรียนปฏิบัติไม่ถูกต้อง ครูจะให้ลองทำดูใหม่ตามตัวอย่างที่ถูกต้องจากครู จากเพื่อน นอกจากนี้ ยังใช้คำพูดหรือท่าทางเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขการปฏิบัติของนักเรียนเป็นรายบุคคลทันที ซึ่งนับได้ว่าครูส่งเสริมให้นักเรียนได้แก้ไขการปฏิบัติของตนเอง ด้วยการส่งเสริมและให้กำลังใจจนนักเรียนสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ พฤติกรรมที่ครูส่วนมากปฏิบัติคือ การกระตุ้นให้นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน แสดงว่าครูคำนึงถึงประโยชน์จากการเรียนรู้ที่นักเรียนจะได้รับ ที่สำคัญคือ การทำให้การเรียนนั้นมีความหมายต่อการนำไปใช้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การที่นักเรียนเห็นประโยชน์ของการเรียน ทำให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดี และยึดมั่นต่อการปฏิบัติ จนถึงเป็นกิจกรรมของชีวิต และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป

1.2 ข้อมูลจากแบบสอบถามของครูผู้สอน จากการวิเคราะห์ แบบสอบถามของครูผู้สอนพระพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ได้ข้อค้นพบว่า แม้ว่าครูผู้สอนทุกคนจะได้รับกรอบแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) แต่ส่วนใหญ่จะได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสอนให้เหมาะสมกับทักษะ กระบวนการ โดยการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากการศึกษาเอกสาร ทั้งนี้เนื่องจาก การอบรมแนวการใช้หลักสูตรเป็นการอบรมให้ความรู้กว้าง ๆ เกี่ยวกับสาระสำคัญของหลักสูตรปรับปรุง แนวดำเนินการ บทบาทของครูในการนำหลักสูตรไปใช้ ทักษะกระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียน การเขียนแผนการสอน และการสร้างจิตสำนึกในวิชาชีพครู (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ , 2536) หนังสือ เอกสาร จึงเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญสำหรับครูในการจัดการเรียน การสอนพระพุทธศาสนาโดยใช้ทักษะกระบวนการ

ในส่วนของพฤติกรรมการใช้ทักษะกระบวนการแต่ละขั้นตอน จากการวิเคราะห์แบบสอบถามได้ข้อค้นพบดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น พบว่า ครูผู้สอน ใช้วิธีสนทนาเกี่ยวกับปัญหาจากข่าวสารต่าง ๆ และการเล่านิทานแล้วขมวดปมปัญหา ในการกระตุ้น หรือสร้างความสนใจของนักเรียนในการนำเข้าสู่บทเรียน การที่ครูใช้นิทานเป็นสื่อกระตุ้นความสนใจ เป็นสิ่งที่เหมาะสมมากกับนักเรียนระดับประถมศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปลูกฝัง สร้างเสริมลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เพราะ การฟังนิทานทำให้เด็กได้พัฒนาความคิดได้วิธีหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรณนิภา เพ็ญศรี (2528) ที่พบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการทดลองฟังนิทานทั้ง 3 ประเภท มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นภายหลังการทดลอง นอกจากนี้ ครูผู้สอนได้ใช้วิธีสอนอื่น ๆ เพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดความตระหนัก อันได้แก่ การสนทนาพูดคุยถึงปัญหา การให้นักเรียนยกตัวอย่างประสบการณ์ การบรรยายเนื้อหา และการใช้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับ วิลลภ กันทรพย์ (2534) ที่กล่าวว่า ในขั้นตอนของการสร้างความตระหนัก ครูอาจใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี นับได้ว่าครูผู้สอนได้ใช้ทักษะ กระบวนการขั้นตระหนักในปัญหาและความจำเป็นได้อย่างเหมาะสม

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ พบว่า ครูผู้สอนฝึกให้นักเรียน รู้จักคิดวิเคราะห์โดยการใช้คำถาม และให้นักเรียนยกตัวอย่างจากประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของสุภาวดี โรจนธรรมกุล (2528) ที่พบว่ากิจกรรมการสอน สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่ครูสังกัดกรุงเทพมหานครปฏิบัติมากวิธีหนึ่งคือ การตั้งคำถามให้นักเรียนตอบ แต่ขัดแย้งกับงานวิจัยเดียวกันที่พบว่า กิจกรรมการสอนที่ครูปฏิบัติเป็นอันดับสุดท้ายคือ การให้นักเรียนได้เล่าถึงปัญหาของตนเอง หรือปัญหาของผู้อื่นที่นักเรียนได้พบได้เห็นให้เพื่อน ๆ ฟังแล้วช่วยกันแสดงความคิดเห็นหาทางแก้ไข ปัญหา ในส่วนของกิจกรรมการเรียนการสอน ครูใช้กิจกรรมกลุ่มในการฝึกให้นักเรียน รู้จักคิดวิเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ มงคล จันทร์ทิบาล (2531) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพมีพัฒนาการ และความสามารถด้านการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แตกต่างจากนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนปกติ การที่ครูใช้กระบวนการกลุ่มเป็นวิธีการที่ขัดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2527) ที่ว่ากิจกรรมกลุ่มทำให้นักเรียนได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เรียนรู้จากกลุ่ม โดยได้ร่วมกันพิจารณาเหตุผล ข้อเท็จจริง แลกเปลี่ยนข้อมูลและ ประสบการณ์ จึงนับได้ว่าในการใช้ทักษะกระบวนการในชั้นนี้ ครูมีวิธีส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็นได้อย่างเหมาะสม

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย พบว่า ครูผู้สอน ให้นักเรียนหาวิธีหรือแนวทางแก้ปัญหาโดยการระดมความคิดหลาย ๆ วิธี ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2526) และมีข้อเสนอแนะว่า ในการให้นักเรียน แสดงความคิด ครูต้องไม่แสดงความคิดเห็น เพราะความคิดเห็นของครูอาจเป็นการชักจูงนักเรียน และเมื่อนักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูจะรับฟังและยอมรับว่า ความคิดของทุกคนถูกต้องเสมอ จะไม่ขัดคำตอบว่าถูกเฉพาะแนวที่ครูคิดเพียงคำตอบเดียว การที่ครูให้นักเรียนระดมความคิด จึงเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมกับการสอนทักษะกระบวนการขั้นตอนนี้

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก พบว่า ในการฝึก ให้นักเรียนตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติหรือแนวทางแก้ปัญหา โดยตัดสินใจร่วมกับนักเรียน

สิ่งที่ครูผู้สอนให้นักเรียนคำนึงถึงในการตัดสินใจ คือการใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น และกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูใช้คือ การใช้คำถาม และกิจกรรมกลุ่ม ในการสอนชั้นตอนนี้ ครูได้ใช้ทั้งวิธีสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง และการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเป็นที่น่าสนใจว่า ครูผู้สอนได้ใช้ทักษะกระบวนการชั้นตอนนี้น้อยที่สุด โดยระบุเหตุผลว่า เนื่องจากความจำกัดของเวลา และนักเรียนยังไม่สามารถวิเคราะห์วิจารณ์ได้ ซึ่งขัดแย้งกับผลการวิจัยของ ณัชชา พัฒนากุล (2532) ที่พบว่าหลังจากที่ได้เรียนรู้จากกระบวนการสอนแล้ว นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมีความสามารถในการตัดสินใจแก้ปัญหาเมื่อเผชิญสถานการณ์สูงกว่าเกณฑ์ แสดงว่าทักษะการตัดสินใจสามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ถ้าครูมีวิธีสอนที่เหมาะสม

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ พบว่าครูผู้สอนใช้วิธีวางแผนการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน การวางแผนการฝึกปฏิบัติเป็นการเตรียมตัวนักเรียนให้รู้จุดมุ่งหมายของการเรียน การที่ครูให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนทำให้นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนนั้นเกิดจากความต้องการของตัวนักเรียนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมชาย เทพแสง (2527) ที่พบว่า นักเรียนที่เรียนภาษาไทยจากแผนการสอนที่ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผน มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่านักเรียนที่เรียนจากแผนการสอนที่ครูวางแผน

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม พบว่า วิธีสอนที่ครูส่วนมากใช้คือการสาธิต แม้ว่าการสาธิตจะเป็นวิธีสอนที่ยึดครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง แต่ก็ เป็นวิธีสอนที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ในการปลูกฝังจริยธรรม หรือหลักธรรมตามแนวของศาสนา ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักการจัดการสอนจริยศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่กล่าวว่า การจัดการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 มุ่งเน้นให้นักเรียนปฏิบัติตามแบบที่ครูกำหนดให้ หรือทำตามตัวอย่างจากครู จากเพื่อน โดยครูเป็นผู้กระตุ้น (กรมวิชาการ, 2534)

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ พบว่าครูผู้สอนใช้วิธีสังเกต กระบวนการปฏิบัติ เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนาเป็นวิชาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอน ดังนั้นในการติดตาม ตรวจสอบผลการปฏิบัติกิจกรรมในเรื่องที่เรียน จึงไม่ อาจวัดได้เพียงในเวลาการสอนเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยการติดตามอย่างต่อเนื่อง ทั้งใน เวลาเรียนและนอกเวลาเรียน การที่ครูส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้น จึงรู้จักและใกล้ชิด กับนักเรียนดีอยู่แล้ว ดังนั้น การที่ครูประเมินการปฏิบัติด้วยการสังเกตการปฏิบัติ หรือสนทนาซักถามนักเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติเป็นระยะ จึงเป็นวิธีติดตาม ตรวจสอบ การปฏิบัติของนักเรียนอย่างเหมาะสม

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ พบว่า ครูผู้สอนส่งเสริม ให้นักเรียนปรับปรุงการปฏิบัติโดยการให้เห็นตัวอย่างที่ถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันครูก็ ให้คำแนะนำข้อควรปรับปรุง ให้กำลังใจกับการแก้ไขการปฏิบัติ การส่งเสริมให้ นักเรียนแก้ไขการปฏิบัติเป็นการพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และครู เป็นผู้มีความสำคัญในการดูแล แนะนำ ช่วยเหลือ จนนักเรียนสามารถแก้ไขการ ปฏิบัติได้จนถูกต้อง

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ พบว่า ครู ผู้สอนส่วนมาก ใช้การเสริมแรงทางบวก คือการให้คำชมเชยเป็นตัวอย่างที่ดี เป็น การให้นักเรียนเกิดกำลังใจ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ครูผู้สอนส่วนน้อยที่ให้นักเรียน รายงานความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าชั้น และให้บอกผลดีของการปฏิบัติได้ตามที่ ที่ต้องการ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า เนื้อหาพระพุทธรูปศาสนาบางเรื่องเป็นบทเรียนที่ไม่ ครบวงจรการทำงาน คือไม่มีการกำหนดภาคปฏิบัติ ในส่วนของการติดตาม ประเมิน ปรับปรุง ก็อาจไม่ได้ลงมือทำจริง แต่เป็นเพียงการชี้แนะให้นักเรียนเข้าใจ ให้เห็น ตัวอย่างที่ถูกต้อง ให้เห็นความต่อเนื่องของขั้นตอน และเกิดความคิดหรือยอมรับแนว ทางที่ควรทำ ตามขั้นตอนทั้งหมดนั้น

ด้านการใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียน การสอนได้ข้อค้นพบว่าครูผู้สอนใช้หลาย ๆ วิธี นับตั้งแต่การเล่านิทาน ซึ่งได้แก่การ

เล่านิทานที่เป็นคติ หรือขมวดปมปัญหา ให้นักเรียนได้คิดตาม ซึ่งสอดคล้องกับ มาโนช วัฒนวิชัย (2523) ที่กล่าวว่า การเล่านิทานเป็นการสอนจริยธรรมให้เด็กได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เนื่องจากในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น เด็กสามารถเข้าใจเรื่องราวจากการฟังได้ดีกว่าการอ่าน นอกจากนิทานแล้ว การใช้กรณีตัวอย่างเป็นวิธีหนึ่งที่ครูนำมาใช้ในทุกๆ กระบวนการ ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น และประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ การใช้กรณีตัวอย่าง ช่วยให้นักเรียนได้รู้จักคิด วิเคราะห์ แยกแยะประเด็นปัญหา มีความคิดเห็นของตนเองเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศักถุทธิ์ บุชบา (2526) และสง่า วุฒิประจักษ์ (2531) ในการศึกษาการใช้กรณีตัวอย่างในการจัดการเรียนการสอน ได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า นักเรียนเรียนด้วยความสนุกสนาน กระตือรือร้น มีส่วนร่วมในการเรียน มีอิสระในความคิด และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมในการให้นักเรียนได้ฝึกการคิด และได้ข้อค้นพบ หรือคำตอบด้วยตนเอง

ด้านการใช้สื่อประกอบการสอน พบว่า สื่อที่ครูส่วนมากใช้คือนิทาน และเพลง นอกจากนี้ยังพบว่าสื่ออีกประเภทหนึ่งที่ครูส่วนมากใช้คือกระดานดำ และชอล์ค ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ วาสนา महाลวเลิศ (วาสนา महाลวเลิศ, 2527) ทั้งนี้เนื่องจาก เป็นสื่อที่มีอยู่ประจำห้องเรียน สะดวกต่อการใช้ และมีประโยชน์มากเช่นเดียวกันถ้าครูใช้ประกอบกับสื่อประเภทอื่น ๆ

ในการใช้ทักษะกระบวนการให้ครบทั้ง 9 ประการ พบว่า ครูส่วนมากสามารถปฏิบัติได้เมื่อจบการเรียนการสอน 1 เรื่อง เนื้อหาพระพุทธศาสนาที่ครูได้สอนไปแล้วในช่วงเวลาก่อนเก็บข้อมูลนี้ และในขณะเดียวกันก็สามารถใช้ทักษะกระบวนการในการสอนในการสอนเรื่องดังกล่าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทเรียนในหมวดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องความมีระเบียบวินัย ความกตัญญูกตเวที บุพการี (ผู้มีพระคุณ) และหมวดศาสนพิธีเรื่องการกราบ การไหว้ และการประเคน เนื้อหาพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ครูผู้สอนจะเลือกสอนเรื่องใดก่อนก็ได้ ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่า ครูผู้สอนเลือกเรื่องที่สอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนความเหมาะสมของบทเรียนในการใช้ทักษะกระบวนการได้ครบทั้ง 9 ขั้นตอนในการสอน อย่างไรก็ตาม ได้พบว่า ครูผู้สอนส่วนน้อยที่ใช้ทักษะกระบวนการในการสอนเรื่องการฝึกสติ หรือการเจริญสติภาวนา ทั้งนี้

มีครูส่วนหนึ่งที่มีความเห็นว่า เรื่องการฝึกสติ ไม่เหมาะกับการสอนโดยใช้ทักษะ กระบวนการ โดยมีเหตุผลว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดวิธีสอนในเรื่องนี้ไว้ดีแล้ว ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ทั้งนี้จากการวิจัยของ สุภาพร ตันนากัย (2534) ที่ได้ทดลองใช้กิจกรรมตามแบบฝึกสติภาวนาอ่าไพเทคนิค ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธเจ้า และตรงกับทักษะกระบวนการประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม และประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ พบว่าภายหลังการทดลองนักเรียนมีพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สูงขึ้น และมีความพึงพอใจในกิจกรรมอยู่ในระดับมาก แสดงว่า ทักษะกระบวนการมีความเหมาะสมในการนำมาใช้สอน เรื่องการเจริญสติภาวนา

1.3 ข้อมูลจากแบบสอบถามของนักเรียน ได้รับจากการวิเคราะห์ แบบสอบถามของนักเรียน ในการสอนพระพุทธศาสนาของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตามการรับรู้ของนักเรียนซึ่งเป็นเพศชาย และเพศหญิงในจำนวนใกล้เคียงกัน และส่วนมากมีอายุระหว่าง 8-9 ปี และเนื่องจากเด็กเพิ่งจะเข้าเรียนได้เพียง 3-4 ปี จึงอาจจะยังไม่คุ้นเคยกับการตอบแบบสอบถาม และยังไม่อ่านหนังสือไม่คล่องนัก ผู้วิจัย ได้ดัดแปลงข้อกระทงให้เป็นภาษาที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน และได้ขอให้ครูผู้สอน อ่านข้อกระทงจากแบบสอบถามให้นักเรียนฟังในกรณีที่จำเป็น แต่การตอบแบบสอบถาม ในการวิจัยครั้งนี้ นักเรียนต้องใช้ความคิด การระลึกถึงการเรียนพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา ดังนั้นจึงอาจเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตอบแบบสอบถามนี้ โดยพบว่า จะมีนักเรียนเพียงประมาณร้อยละ 50 เลือกตอบในแต่ละข้อกระทง อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อค้นพบเพิ่มเติมจากการวิเคราะห์ แบบสังเกตการสอนและแบบสอบถามของครู โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น พบว่า ตาม การรับรู้ของนักเรียน ครูผู้สอนใช้วิธีเร้าความสนใจของนักเรียนในการนำเข้าสู่ บทเรียนด้วยการบรรยายเรื่องที่เรียน และสนทนาเกี่ยวกับปัญหาหรือเรื่องที่เรียน นอกจากนี้ก็เป็นการใช้ปัญหาเพื่อทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในเรื่องที่เรียน การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในชั้นตอนนี้ สอดคล้องกับผลการ วิเคราะห์แบบสังเกตการสอน และแบบสอบถามของครู แสดงว่า ครูผู้สอนส่วนมาก ได้ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย สนทนา และใช้คำถามเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ พบว่า ตามการรับรู้ของนักเรียน ครูผู้สอนให้นักเรียนคิด วิเคราะห์โดยการเล่าเรื่องแล้วขมวดปมปัญหา และการใช้สื่อสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบสังเกตการสอน และแบบสอบถามของครู แสดงว่า ครูผู้สอนส่วนมากใช้วิธีสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีเล่าเรื่องหรือเล่านิทานแล้วขมวดปมปัญหา หรือใช้สื่อสถานการณ์อื่น ๆ ในการกระตุ้นความคิดของนักเรียน แสดงให้เห็นว่า ครูได้ใช้วิธีการสอนได้สอดคล้อง เหมาะสมกับธรรมชาติและวัยของนักเรียน

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกหลากหลาย พบว่า ตามการรับรู้ของนักเรียน ครูให้นักเรียนคิดหาวิธีปฏิบัติในเรื่องที่เรียนโดยการระดมความคิดหลาย ๆ วิธี และให้เสนอแนวทางคนละ 1 วิธี ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์แบบสอบถามของครู แสดงว่าครูผู้สอนส่วนมากให้นักเรียนระดมความคิดหลาย ๆ วิธี ในการหาแนวทางแก้ปัญหา หรือวิธีปฏิบัติ

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ตามการรับรู้ของนักเรียน ครูผู้สอนได้ใช้หลาย ๆ วิธีในการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักตัดสินใจ ทั้งการที่ครูเป็นผู้ตัดสินใจเลือกให้ และที่ครูกับนักเรียนตัดสินใจเลือกร่วมกัน อัตราร้อยละของนักเรียนที่ตอบข้อกระทงในขั้นตอนนี้ค่อนข้างน้อย คือมีเพียงประมาณร้อยละ 16-36 ซึ่งอาจเนื่องมาจากครูส่วนน้อยที่ใช้ทักษะกระบวนการในการสอนขั้นตอนที่ 4 ทำให้ไม่มีวิธีสอนที่ครูได้ใช้บ่อยจนนักเรียนสามารถจดจำได้ เช่นในขั้นตอนอื่น ๆ

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ตามการรับรู้ของนักเรียน พบว่า ครูผู้สอนบอกขั้นตอนให้ แล้วให้นักเรียนวางแผนและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติเอง ซึ่งขัดแย้งกับข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบสังเกตการสอน และแบบสอบถามของครู ที่พบว่า ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันวางแผนและลำดับขั้นตอนการฝึกปฏิบัติกิจกรรม ที่เป็นเช่นนั้น อาจเนื่องมาจากการร่วมกันวางแผนของครู เป็นการชี้แนะ และคอยช่วยเหลือ โดยให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ทำให้

นักเรียนรับรู้ว่าครูเพียงบอกขั้นตอนให้ แล้วให้นักเรียนกำหนดเวลา และกิจกรรมในการปฏิบัติเอง อย่างไรก็ตาม ได้พบว่านักเรียนส่วนหนึ่ง มีการรับรู้ในวิธีการสอนในขั้นตอนนี้เช่นเดียวกับข้อมูลจากการสังเกตการสอน และจากแบบสอบถามของครู

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ตามการรับรู้ของนักเรียน พบว่า ครูส่วนมากใช้วิธีการสาธิตก่อนให้นักเรียนปฏิบัติตาม และให้ปฏิบัติเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตการสอน และจากแบบสอบถามของครู แสดงว่า ในการใช้ทักษะกระบวนการในขั้นตอนนี้ ครูส่วนมากใช้วิธีสอนแบบสาธิต

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ตามการรับรู้ของนักเรียน พบว่าครูผู้สอนได้ใช้วิธีการซักถามเพื่อประเมินความรู้ในสิ่งที่เรียน หรือที่นักเรียนปฏิบัติ และชี้ข้อบกพร่อง ตลอดจนการเสริมแรง ให้กำลังใจ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตการสอนและจากแบบสอบถามของครู แสดงว่า ครูได้ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนได้ประเมินตนเอง ได้เห็นข้อบกพร่องของการปฏิบัติ และในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้สึที่ดีต่อการปฏิบัติด้วย

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ตามการรับรู้ของนักเรียน พบว่า ครูผู้สอนให้นักเรียนปรับปรุงในส่วนที่ยังไม่ได้ผลตามที่ต้องการ โดยให้ลองทำดูใหม่ จากการทำตามเพื่อน หรือตามครู ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตการสอนและจากแบบสอบถามของครู แสดงว่า ครูส่วนมากให้นักเรียนปรับปรุงการปฏิบัติโดยการทำตามตัวอย่างที่ถูกต้อง

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ตามการรับรู้ของนักเรียน พบว่าครูผู้สอนทำให้นักเรียนได้เกิดความภูมิใจในการปฏิบัติด้วยการให้นักเรียนรายงานความสำเร็จหน้าชั้น และให้นักเรียนยึดถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตการสอน แสดงว่า ครูผู้สอนเน้นในเรื่องของการส่งเสริมให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง และส่งเสริมการนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน

ในส่วนความสามารถในการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้เรียนรู้ ตาม การรับรู้ของนักเรียน พบว่าภายหลังจากที่ได้เรียนเรื่องต่าง ๆ ไปแล้วในช่วงเวลา ก่อนเก็บข้อมูล นักเรียนสามารถปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอในเรื่อง การปฏิบัติต่อผู้มี พระคุณ การแสดงความกตัญญูทวดที่ การปฏิบัติต่อสิ่งที่ควรเคารพบูชา การสวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอน และการเลือกคบเพื่อนที่ดี ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะนอกจากจะได้เรียน รู้ในห้องเรียนแล้ว นักเรียนยังได้รับการกระตุ้นจากการได้เห็นตัวแบบที่ดีและเลียน แบบพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้น จากครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และเพื่อน การจัดสภาพ แวดล้อมที่เหมาะสม เป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมให้การปลูกฝังจริยธรรมได้ผลตาม ความต้องการ

จากการวิเคราะห์และอภิปรายผลการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน พระพุทธศาสนา ได้ข้อมูลจากการสังเกตการสอน จากแบบสอบถามของครู และ แบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้

ด้านการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนแต่ละขั้นตอน ได้ข้อค้นพบว่า ครูผู้สอนได้ใช้ทักษะกระบวนการประเภทที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็นมากที่สุด ทั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจากปีนการนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นตอนแรกของการจัด การเรียนการสอนโดยใช้ทักษะกระบวนการ ซึ่งครูสามารถเลือกใช้วิธีสอน เทคนิค การสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย ทั้งการบรรยาย การสนทนาปัญหา หรือข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ การใช้คำถาม การใช้กรณีตัวอย่าง การเล่านิทาน ซึ่งเทคนิควิธีเหล่านี้เป็นสิ่งที่ครูมีความถนัดอยู่แล้ว ทักษะกระบวนการ ชั้นที่ครูส่วนน้อยใช้คือ ประเภทที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ซึ่งการจัดกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ต้องใช้เวลา และครูต้องมีทักษะในการเลือกวิธีสอน หรือกิจกรรมการ เรียนการสอนเหมาะสมกับระดับของผู้เรียน และสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของการใช้ ทักษะกระบวนการในขั้นตอนการประเมินและตัดสินใจ จึงได้พบว่าครูส่วนมากใช้วิธี ตัดสินใจร่วมกับนักเรียน โดยไม่มีการประเมิน

ด้านการใช้ วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน ที่เหมาะสมกับทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์แบบ

สังเกตการสอน แบบสอบถามของครู และแบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อค้นพบที่ตรงกันว่าวิธีสอนที่ครูส่วนใหญ่ใช้ในแต่ละขั้นตอนของการใช้ทักษะกระบวนการทั้ง 9 ประการ โดยสรุปเป็นดังนี้

ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น พบว่าครูส่วนมากได้ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม และการใช้ปัญหา ในการสร้างความสนใจ และนำเข้าสู่บทเรียน

ประการที่ 2 คิดวิเคราะห์วิจารณ์ พบว่าครูส่วนใหญ่ใช้คำถามนำเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิด และวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องที่เรียน

ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย พบว่าครูส่วนใหญ่ใช้วิธีให้นักเรียนระดมความคิดในการเสนอทางเลือก

ประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก พบว่า จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของครู และแบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อค้นพบที่ตรงกันว่า ครูส่วนใหญ่ให้นักเรียนคำนึงถึงการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกแนวทาง

ประการที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ พบว่าครูส่วนใหญ่ใช้วิธีวางแผนและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติร่วมกับนักเรียน ทั้งในบทเรียนที่มีการฝึกปฏิบัติในเวลาเรียน และในการมอบหมายการปฏิบัติภายหลังการเรียน

ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้วิธีการสาธิต ก่อนให้นักเรียนปฏิบัติตาม และให้ปฏิบัติเป็นกลุ่ม

ประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ พบว่าในช่วงเวลาที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรม ครูใช้การสังเกตกระบวนการปฏิบัติ ใช้คำถามประเมินความรู้ และให้การเสริมแรง

ประการที่ 8 ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ พบว่าครูให้คำแนะนำและให้แก้ไขการปฏิบัติตามตัวอย่างที่ถูกต้องทันที

ประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ในขั้นตอนสุดท้าย พบว่าครูให้นักเรียนได้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ด้วยการให้เสนอผลงานที่ปฏิบัติได้สำเร็จ ครูให้การชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจ และเน้นให้นักเรียนนำสิ่งที่เรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ครูผู้สอนคำนึงถึงการให้กำลังใจ การสร้างความรู้สึกที่ดีในทุกขั้นตอน ประกอบกับบรรยากาศที่เป็นกันเอง ครูและนักเรียนมีความสนิทสนม ใกล้ชิดกันดีอยู่แล้ว ทำให้นักเรียนกล้าพูด กล้าแสดงออก และมีท่าทีสนุกสนาน กระตือรือร้น และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ จากการศึกษาวิจัยนี้พบว่า ครูได้ให้นักเรียนมีส่วนร่วมต่อการเรียนมากขึ้น โดยเริ่มจากมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน เห็นความสำคัญของเรื่องที่เรียน ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และยังมีมุ่งถึงการนำสิ่งที่เรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งนับได้ว่า การสอนด้วยทักษะกระบวนการเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณสมบัติ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานเป็นระบบ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

2. ด้านปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของครู ได้ข้อค้นพบว่าครูผู้สอนมีปัญหาเกี่ยวกับการได้รับความรู้เกี่ยวกับทักษะกระบวนการ การใช้ทักษะกระบวนการ ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธรูปศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ดังนี้

2.1 ด้านปัญหาการได้รับความรู้ ความเข้าใจในการสอนพระพุทธรูปศาสนา จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ครูผู้สอนมีปัญหาทั้งในด้านการได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธรูปศาสนา การเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะกับทักษะกระบวนการ การได้รับความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาและการปฏิบัติตามศาสนา รวมทั้งการได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธรูปศาสนา สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ เอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้าไม่เพียงพอ ขาดที่ปรึกษาในการให้คำแนะนำ รวมทั้งเวลาที่ใช้ในการอบรมแนวการใช้หลักสูตรน้อยเกินไป แสดงว่า แม้ว่าจะได้มีการจัดอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) แก่ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ทุกคน แต่เนื่องจากเวลาในการอบรมมีจำกัด ทำให้การอบรมเป็นเพียงการให้ความรู้กว้าง ๆ เกี่ยวกับสาระที่เปลี่ยนแปลงของหลักสูตร ฉบับปรับปรุง การฝึกปฏิบัติการในระหว่างการอบรมในช่วงเวลาจำกัด ขาดผู้ให้คำแนะนำ ขาดเอกสารในการศึกษาค้นคว้า ทำให้เป็นปัญหาต่อการใช้ทักษะ

กระบวนการในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และทำให้การใช้ทักษะกระบวนการในการสอนของครูไม่บรรลุผลเท่าที่ควรจะเป็น

2.2 ด้านปัญหาการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา จากการสังเกตการสอน การวิเคราะห์แบบสอบถามของครู และแบบสอบถามของนักเรียน ได้ข้อค้นพบว่า ครูได้ใช้ทักษะกระบวนการ ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากมิได้รับการอบรมให้ความรู้โดยตรงเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนจึงประสบกับปัญหาหลาย ๆ ประการในการใช้ทักษะกระบวนการแต่ละขั้นตอนในการสอน สิ่งที่เป็นปัญหามากประการหนึ่งคือ การเลือกใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นปัญหาที่ครูประสบมากในการใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 1 ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย และในประการที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับการปลูกฝังจริยธรรม มีหลายวิธี แต่ในทางปฏิบัติ ครูมักจะเลือกใช้วิธีที่เคยปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ เช่นการใช้คำถาม การบรรยาย การสาธิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของไพบลีย์ แจ่มพงษ์ (2528) ที่พบว่า ในการศึกษาการรับรู้ เจตคติ และการปฏิบัติของครูประถมศึกษาในเรื่องพฤติกรรมของครูที่หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ต้องการ ครูเกือบทั้งหมดมีเจตคติเห็นด้วยกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามแนวทางของหลักสูตร แต่ครูส่วนมากร้อยละ 90 ยังคงมีพฤติกรรมการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางอยู่

อย่างไรก็ตามการที่ครูผู้สอนเห็นว่าทางเลือกใช้วิธีสอนเป็นปัญหาสำคัญในการสอนมีนัยต่าง ๆ แสดงว่า ครูเองมีความต้องการที่จะพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของตนเอง โดยเลือกใช้วิธีสอนหลากหลาย เพื่อให้นักเรียนเกิดความตื่นตัวกระตือรือร้นต่อการเรียนมากขึ้น ดังนั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกใช้วิธีสอนรวมทั้งการให้เห็นตัวอย่างที่ดี จะช่วยให้ครูจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น

ปัญหาการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ แสดงความคิด รู้จักใช้เหตุผล ในการแสดงความคิด เป็นปัญหาในการใช้ทักษะกระบวนการประการที่ 2 คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ประการที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย และประการที่ 4 ประเมิน และเลือกทางเลือก จากปัญหาที่พบ จึงทำให้ครูผู้สอนใช้วิธีตั้งคำถาม การบรรยาย และการตัดสินใจร่วมกับนักเรียน นอกจากนี้ในการใช้ทักษะกระบวนการประการที่ 5 ครูประสบปัญหามากในการฝึกให้นักเรียนวางแผนการปฏิบัติด้วยตนเอง อันเป็นจุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะกระบวนการ ที่ต้องการให้นักเรียนเป็นผู้กระทำเอง ค้นพบ และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การที่พบว่าครูและนักเรียนร่วมกันในการแสดงความคิด และตัดสินใจ อาจจะเป็นเนื่องมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้วิธีสอน ที่จะให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมตามที่หลักสูตรต้องการ

ปัญหาในขั้นของการปฏิบัติ ครูผู้สอนมีปัญหาเกี่ยวกับการมอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติในสถานการณ์จริงนอกห้องเรียน และการติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติของนักเรียน ซึ่งเป็นปัญหาในการใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม และประการที่ 7 ประเมินระหว่างปฏิบัติ ทั้งนี้ เนื่องจากเนื้อหาพระพุทธรูปศาสนาบางบทเรียน ไม่เป็นกระบวนการปฏิบัติที่ครบวงจรการทำงาน เนื้อหาหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ต้องใช้เวลาในการฝึกฝน ค่อย ๆ ปลุกฝัง ทั้งเมื่ออยู่ในห้องเรียน และภายหลังการเรียน จึงต้องมีการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการติดตามตรวจสอบว่านักเรียนปฏิบัติได้เหมาะสมเพียงใด ปฏิบัติได้หรือไม่ ซึ่งไม่สามารถสรุปได้ในทันทีที่จบการเรียนการสอนในบทเรียนนั้น จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของครู ได้ข้อค้นพบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีสนทนาซักถามเป็นระยะ ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมอยู่แล้ว ถ้าครูกระทำอย่างสม่ำเสมอ จะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนปฏิบัติต่อไปจนเกิดเป็นความเคยชิน และกลายเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวในที่สุด

ปัญหาประการหนึ่งที่ครูผู้สอนประสบคือ การให้นักเรียนคิดถึงประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นปัญหาของการใช้ทักษะกระบวนการประการที่ 9 ประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภูมิใจ ปัญหาข้อนี้ขัดแย้งกับข้อค้นพบในช่วงเวลาของการสังเกตการสอน การวิเคราะห์แบบสอบถามของครู และแบบสอบถามของนักเรียนที่ว่า ครูผู้สอนได้จัดการเรียนการสอนโดยเน้นการให้นักเรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และในการใช้ทักษะกระบวนการ ประการที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม

ครูได้มอบหมายให้นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงด้วย การที่ครูคิดว่า เป็นปัญหาจึงน่าจะเป็นด้วยเหตุผลว่า การประเมินกระบวนการปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติต้องใช้เวลา และต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยความใกล้ชิด ความเอาใจใส่ สังเกต และให้การเสริมแรงเป็นระยะ ทั้งจากครูผู้สอนและจากบิดามารดา ผู้ปกครองทั้งในห้องและนอกห้องเรียน แต่ในทางปฏิบัติจริงครูมักจะทำให้การสนทนาซักถามนักเรียนเป็นระยะมากกว่าวิธีอื่น ทั้งนี้เนื่องมาจากภาระส่วนตัว

2.3 ปัญหาการได้รับการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน พระพุทธศาสนาครูผู้สอนประสบกับปัญหาการได้รับโอกาสในการเข้าอบรม เพื่อเพิ่มความรู้น้อยเกินไป ไม่เพียงพอกับความต้องการในการพัฒนาความรู้ และประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมคิด อยู่แก้ว (2534) ที่พบว่า ครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขาดโอกาสในการเข้าร่วมการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยตรง แม้จะพบว่าครูผู้สอนมีความต้องการมากในการเข้ารับการอบรม แต่ในทางปฏิบัติจริง จากการปฏิบัติงานในหน้าที่ศึกษานิเทศก์อำเภอ ผู้วิจัยพบว่า การจัดอบรมส่วนใหญ่เน้นหนักในกลุ่มทักษะภาษาไทยและทักษะคณิตศาสตร์ การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนา หรือการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนาโดยตรงยังไม่เคยมี การอบรมแนวการใช้หลักสูตรเพียงครั้งเดียว ไม่สามารถทำให้ครูมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ

ปัญหาด้านการได้รับการนิเทศ เป็นปัญหาหนึ่งของครูผู้สอน โดยส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการได้รับการนิเทศภายในจากผู้บริหาร และการนิเทศจากศึกษานิเทศก์น้อยเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการได้รับการสนับสนุนการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ที่ครูมุ่งหวังว่าศึกษานิเทศก์และผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน ส่งเสริมการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา แต่ครูส่วนมากไม่ได้รับการนิเทศ แนะนำชี้แจงจากศึกษานิเทศก์ และผู้บริหาร ในเรื่องการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ผู้นิเทศยังไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจน เกี่ยวกับทักษะ

กระบวนการ ทำให้ครูผู้สอนต้องใช้การศึกษาเอกสาร ซึ่งได้รับแต่ไม่เพียงพอ ในการหาความรู้เพิ่มเติมในการจัดการเรียนการสอนด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผล พบว่าผู้บริหาร ครูผู้สอน และศึกษานิเทศก์ มีความเห็นว่า การปฏิบัติงานของ ศึกษานิเทศก์อยู่ในระดับน้อยทั้งด้านการนิเทศการสอนในโรงเรียน การบริหารงาน วิชาการ การบริการทางวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร นอกจากนี้ ศักยภาพ คุหา ทอง ยังพบว่า ระยะเวลาที่ศึกษานิเทศก์พบกับครูเพื่อให้การนิเทศน้อยเกินไป และ ยังพบว่า ผู้นิเทศมุ่งนิเทศ แนะนำกลุ่มประสบการณ์อื่นที่เป็น เรื่องของเนื้อหามากกว่า ซึ่งขัดกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ที่ต้องการให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองในทุก ด้าน ทั้งการพัฒนาความรู้ และการพัฒนาความคิด การนิเทศ แนะนำ ชี้แจงอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง จะช่วยให้ครูได้รับความรู้และเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้นในการจัดการเรียน การสอนตามจุดเน้นของหลักสูตร

ข้อค้นพบจากการวิจัยการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ครูผู้สอนทุกคน ที่ได้รับการอบรมแนวการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีความสามารถในการใช้ทักษะกระบวนการในการสอน ได้ตามแนวดำเนินการของหลักสูตร แต่ยังพบปัญหาและอุปสรรคส่วนหนึ่งอันเนื่องมา จากความรู้จากการอบรมแนวการใช้หลักสูตรเพียงครั้งเดียว ไม่เพียงพอต่อการจัด การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา โดยใช้ทักษะกระบวนการ 9 ประการตามจุด เน้นของหลักสูตรปรับปรุงที่ต้องการให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติในการ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะได้มีการส่งเสริมให้ความรู้ แก่ครูทั้งในด้าน การเลือกใช้วิธีสอน และสื่อประกอบที่เหมาะสม รวมทั้งเอกสาร คู่มือต่าง ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ และทักษะกระบวนการ ที่จะทำให้ครู มีความมั่นใจในการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้ครูมีความพร้อม และความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนได้บรรลุผลของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับกรมวิชาการ

1. จากการค้นพบว่า ครูผู้สอนส่วนมากไม่เคยได้รับการอบรม เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา และการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนาโดยตรง กรมวิชาการควรจัดให้มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการ ในการสอนพระพุทธศาสนาแก่ศึกษานิเทศก์ และครูผู้สอนโดยตรง และมีการติดตาม ผลอย่างจริงจัง

2. เนื่องจากครูผู้สอนส่วนมากประสบปัญหาเรื่องการเลือกใช้วิธีสอน และการเลือกใช้สื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนา กรมวิชาการควรจัดให้มีการ อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อแก้ปัญหาในข้อนี้

3. ตามที่ครูผู้สอนส่วนมากประสบปัญหาเกี่ยวกับการได้รับเอกสาร คู่มือ ประกอบการศึกษา เพื่อจัดการเรียนการสอนน้อยเกินไป กรมวิชาการควรจัดทำ และ เผยแพร่เอกสาร หนังสือเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา อย่างเพียงพอ เพื่อให้ครูได้ใช้เป็นแนวทางในการนำไปใช้

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารโรงเรียน

1. ตามที่ค้นพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้น และต้องสอนทุก วิชา อาจจะไม่มีความถนัด ผู้บริหารโรงเรียนควรจัดให้ครูที่มีความรู้ ความสามารถ และความถนัด อีกทั้งเป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นผู้รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอน พระพุทธศาสนา

2. เนื่องจากครูผู้สอนได้รับโอกาสในการอบรมสัมมนา เพื่อเพิ่มความรู้ น้อยเกินไป ผู้บริหารโรงเรียนควรส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนเข้ารับการอบรม และจัดทัศนศึกษา ดูงาน เพื่อนำความรู้ และแนวคิดที่ดีมาปรับปรุงการเรียนการสอน ของตนให้ดียิ่งขึ้น

3. จากการค้นพบว่า ครูผู้สอนได้รับเอกสาร หนังสือ เกี่ยวกับการจัด การเรียนการสอนไม่พอเพียง ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน เรื่องการจัดหาหนังสือ เอกสาร และสื่อประกอบการสอน รวมทั้งการนิเทศภายใน อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอน

1. ตามที่ครูผู้สอนมีความเห็นว่า ได้รับความรู้จากการอบรมสัมมนาน้อยเกินไป ควรควรรหาโอกาสเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการใช้ทักษะกระบวนการ และเทคนิควิธีสอนต่าง ๆ ดังเช่นการอบรมการสอนสอดแทรกจริยศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง ของศาสตราจารย์อ่ำไพ สุจริตกุล ซึ่งจะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ มีความเข้าใจถ่องแท้ยิ่งขึ้นจากกิจกรรมและเพลง ดังตัวอย่างในภาคผนวก จ.
2. เนื่องจากครูผู้สอนประสบปัญหาเกี่ยวกับความรู้ในพระพุทธศาสนา ครูควรใช้วิธีเชิญวิทยากรพิเศษเป็นครั้งคราว เช่น พระสงฆ์ และครูต้องสนใจศึกษาหลักธรรมเพิ่มเติม และปฏิบัติธรรมะด้วยตนเอง จึงจะเข้าใจและสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เด็กเรียนรู้สีกใกล้ชิดกับศาสนา และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนพระพุทธศาสนา
3. จากการค้นพบว่า ภายหลังจากการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนมีปัญหาในการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามเรื่องที่เรียน ครูควรร่วมมือกับครูคนอื่น และผู้ปกครองนักเรียน ในการติดตาม ตรวจสอบการปฏิบัติของนักเรียน เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
4. การระดมความคิดเห็นต้องมาจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง ครูควรให้นักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้หรือข้อมูลมาก่อนล่วงหน้า จากการสัมภาษณ์หรือจากการอ่านหนังสือแล้วจึงระดมความคิดเห็น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษา รูปแบบการใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการใช้ทักษะกระบวนการ ในการสอนพระพุทธศาสนา
2. ควรมีการศึกษาการนำพุทธวิธีสอน มาประยุกต์ใช้กับการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ ในการสอนกลุ่มประสบการณ์อื่น
3. ควรมีการศึกษารูปแบบการสอนที่ใช้ทักษะกระบวนการในการสอนพระพุทธศาสนา